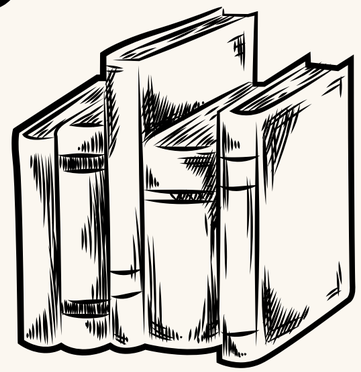

STAROŻYTNOŚĆ

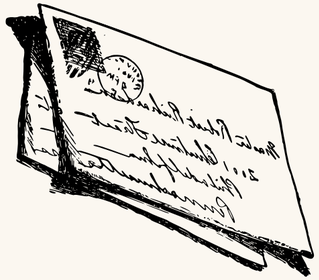

POWTÓRZENIE MATURALNE

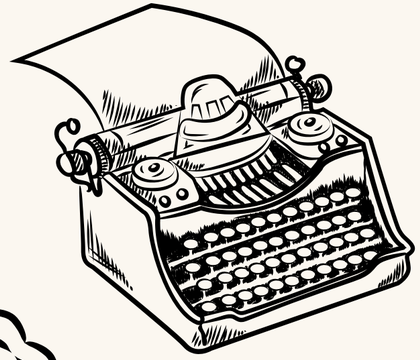

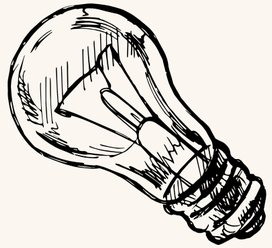

RAMY CZASOWE

ANTYK GRECKO - RZYMSKI

VIII w.p.n.e - V w.n.e.

BIBLIA

XII w.p.n.e - II w.n.e.

XII w.p.n.e. - I w.n.e. - Stary Testament
I i II w.n.e. - Nowy Testament

STAROŻYTNA GRECJA

CZŁOWIEKIEM JESTEM I NIC, CO LUDZKIE NIE JEST MI OBCE
[TERENCJUSZ]

KONTEKSTY (CHARAKTER EPOKI)

FILOZOFIA

ARCHETYPY
(wzorce postaw i zachowań)

TEATR
(tragedia i komedia)

DEMOKRACJA

ŹRÓDŁO ZWIĄZKÓW FRAZEOLOGICZNYCH

KLASYCZNY KANON PIĘKNA, ROZWÓJ SZTUKI

FILOZOFIA

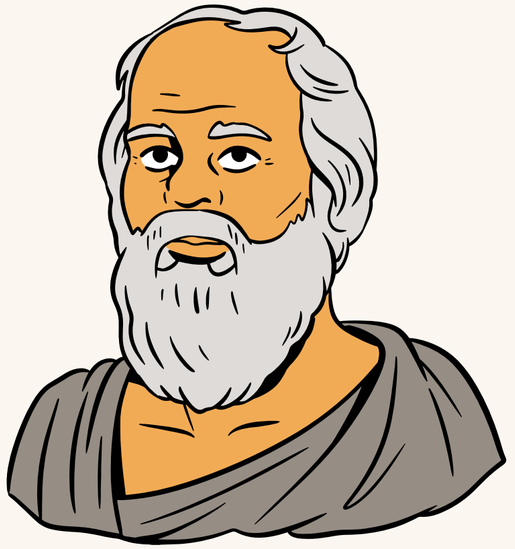

STOICYZM

CIERP I MILCZ

- **uniezależnienie się od uczuć i emocji, nad którymi człowiek nie ma władzy**;
- akceptacja własnej śmiertelności;
- kierowanie się w życiu rozumem

EPIKUREIZM

JESTEŚMY TYLKO DOTĄD, DOPÓKI ŻYJEMY

- **cel ludzkiego życia stanowi dążenie do przyjemności**;
- szczęście to brak cierpień fizycznych oraz duchowych;
- **złoty środek** - zdrowy umiar (Horacy)

CECHY SZTUKI ANTYCZNEJ

MIMESIS - NAŚLADOWANIE RZECZYWISTOŚCI

HARMONIA, UMIAR, PROPORCJE

REALIZM W PRZEDSTAWIANIU POSTACI

PIĘKNO LUDZKIEGO CIAŁA, CODZIENNE ŻYCIE

MITOLOGIA

MITY

- opowieści o bogach, herosach oraz niesamowitych wydarzeniach, w których pojawiają się elementy fantastyczne

FUNKCJE MITÓW

- **wyjaśnienie zagadnień dotyczących powstania oraz funkcjonowania świata, człowieka, życia, śmierci, dobra i zła**;
- wyznaczały hierarchię wartości;
- stanowią źródło archetypów

MIT O PROMETEUSZU

- tytan, który **ulepił człowieka z gliny zmieszanej ze swoimi łzami**;
- chciał pomóc bezbronnym, słabym i niesamodzielnym ludziom, więc wykradł i podarował im ogień pochodzący z rydwanu boga słońca Heliosa;
- Zeus, chcąc zemścić się na Prometeuszu i ludziach, zesłał na ziemię piękną Pandorę, która miała ze sobą tajemniczą beczkę; brat Prometeusza namówiony przez kobietę otworzył beczkę, z której wysypały się na świat wszystkie nieszczęścia i zgryzoty (**PUSZKA PANDORY** - źródło nieszczęść);
- Prometeusz oszukał Zeusa, składając w imieniu ludzi bogu ofiarę (kości obleczone mięsem), za co władca Olimpu okrutnie go ukarał;
- **KARA:** Prometeusz został przykuty do skały Kaukazu, gdzie żarłoczny ptak codziennie na nowo wyjadał mu wątrobę, która odrastała

PROMETEIZM - bezinteresowne poświęcenie się dla dobra innych, bunt przeciwko siłom wyższym (**późniejsze epoki:** Konrad z III części *Dziadów* Adama Mickiewicza)

MIT O DEMETER I KORZE

- Kora - córka bogini płodności oraz urodzaju Demeter, została porwana przez boga podziemi, Hadesa;
- pogrążona w rozpaczy Demeter nigdzie nie mogła odnaleźć swojego dziecka - żal bogini sprawił, że ziemia stała się jałowa, przestała dawać jakiekolwiek owoce;
- zaniepokojony sytuacją Zeus zdecydował, że część roku Kora będzie spędzała z matką na ziemi, a drugą część ze swoim mężem Hadesem w krainie zmarłych

ZNACZENIE MITU: zmienność pór roku; Demeter można uznać za archetyp matki cierpiącej, niepotrafiącej poradzić sobie z żalem po utracie dziecka

MIT O ORFEUSZU I EURYDYCE

- Orfeusz - król Tracji, genialny muzyk, swoją grą i śpiewem poruszał najgłębsze uczucia słuchaczy;
- Eurydyka, ukochana żona Orfeusza, zmarła w wyniku ukąszenia przez żmiję;
- rozpacz Orfeusza po stracie ukochanej była tak wielka, że postanowił udać się do krainy zmarłych, aby tam odzyskać Eurydykę;
- w Hadesie Orfeusz poruszył swoją muzyką samego władcę podziemi, który zgodził się, aby ten wyprowadził żonę na powierzchnię pod warunkiem, że w czasie drogi ani razu nie obejrzy się na mającą podążać za nim Eurydyką;
- Orfeusz nie wytrzymał i przed samym wyjściem z Hadesu odwrócił się, aby spojrzeć na kobietę, przez co bezpowrotnie ją utracił

ZNACZENIE MITU: Orfeusz to wcielenie genialnego artysty; mit ukazuje żałobę człowieka po tracie ukochanej osoby - Orfeusz nie potrafił żyć i samodzielnie funkcjonować bez Eurydyki

MIT O SYZYFIE

- Syzyf - król Koryntu, był ulubieńcem bogów, którzy często zapraszali go na uczty odbywające się na Olimpie;
- Zeus za ujawnienie swoich sekretów, skazał Syzyfa na śmierć;
- Syzyf bardzo kochał życie, więc za wszelką cenę postanowił uniknąć śmierci (zakazał żonie grzebania własnego ciała, dzięki czemu Hades pozwolił mu wrócić na ziemię, aby mógł ukarać niewiastę, następnie uwięził wysłanego do niego bożka śmierci Tanatosa, przez co ludzie przestali umierać);
- Syzyf został okrutnie ukarany przez bogów za swoje postępowanie;
- **KARA:** wtaczanie pod górę głazu, który spada zawsze, kiedy Syzyf zbliża się do szczytu

ZNACZENIE MITU: człowiek nie może uniknąć śmierci, życie ludzkie jest naznaczone absurdem, którego znakiem jest praca wykonywana przez Syzyfa

MIT O NARCYZIE

- Narcyz był myśliwym, wyjątkowo przystojnym młodzieńcem, w którym durzyły się wszystkie nimfy;
- Narcyz był jednak skupiony wyłącznie na sobie i swoich zajęciach;
- w czasie polowania bohater trafił nad urocze jezioro, w tafli wody ujrzał własną twarz - zachwycony zakochał się w samym sobie;
- miłość ta nie dawała młodzieńcowi spełnienia, więc umarł z tęsknoty za sobą samym;
- na grobie Narcyza wyrósł kwiat, który nazwano jego imieniem

POSTAWA NARCYSTYCZNA - egocentryzm, maksymalne skupienie się na sobie i swoich potrzebach przy jednoczesnym ignorowaniu potrzeb innych

ILIADA HOMERA

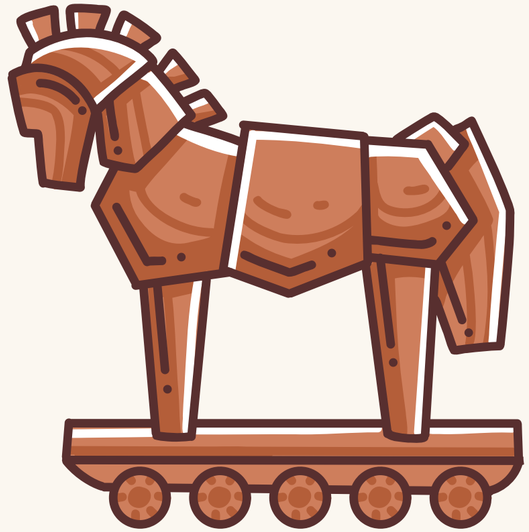

HOMER

- żył i tworzył w VIII w.p.n.e.,
- wędrowny poeta i pieśniarz, wg podań miał być człowiekiem niewidomym,
- **uznaje się go za autora dwóch wielkich eposów antycznych: *Iliady* oraz *Odysei* (opowiada o wędrówce Odysa)**

ILIADA

- **Ilion** - grecka nazwa Troi; pieśń o Troi
- **epos opowiada o ostatnim, dziesiątym roku wojny trojańskiej**, która toczyła się między Trojanami a Grekami

ILIADA HOMERA

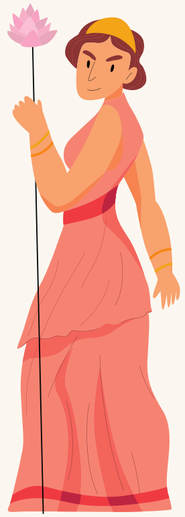

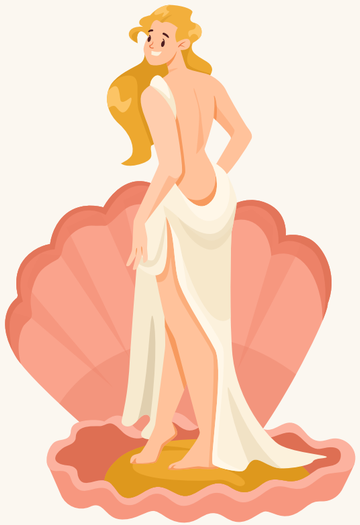

CECHY EPOSU

- **wydarzenia przełomowe dla jakiejś społeczności**;
- przenikanie się płaszczyzny realistycznej oraz fantastycznej (świat ludzi i bogów);
- heroizacja bohaterów;
- rozbudowane opisy;
- retardacje (tzw. spowolnienia akcji)

PRZYCZYNY WOJNY

- spór trzech bogiń (Atena, Afrodyta, Hera) o miano najpiękniejszej;
- Parys, królewicz trojański przyznaje miano najpiękniejszej bogini Afrodycie w zamian za Helenę - żonę króla Sparty, Menelaosa uznawaną na najpiękniejszą śmiertelniczkę;
- **porwanie Heleny do Troi staje się bezpośrednią przyczyną wojny**

WYBRANI BOHATEROWIE

- **PARYS** - królewicz trojański, porwał Helenę; **nieodpowiedzialny i lekkomyślny**, własne dobro stawia ponad dobrem państwa i jego obywateli;
- **HEKTOR** - brat Parysa, królewicz trojański, **uosobienie męstwa i honoru;** ginie w pojedynku z Achillesem;
- **PRIAM** - król Troi, **ojciec Parysa i Hektora**;
- **ACHILLES** - heros walczący po stronie Greków, syn boginki morskiej Tetydy i Peleusa; matka wykąpała go w wodach Styksu, dzięki czemu jego ciało było odporne na rany (poza piętą, za którą Tetyda trzymała syna); **jest dzielny i waleczny, ale także przepełniony pychą**;
- **BOGOWIE** - decydują o wszystkim, co dzieje się w świecie ludzi; **Greków wspierają:** Hera, Hermes, Atena oraz Posejdon i Hefajstos, **za Trojanami opowiadają się:** Afrodyta, Apollo, Artemida oraz Ares

WYBRANE WĄTKI

- **gniew Achillesa** - najdzielniejszego z Greków z powodu odebrania mu branki Bryzeidy; **heros wycofuje się z walki po stronie Greków**;
- **śmierć przyjaciela Achillesa**, Patroklosa na polu walki (zginął w czasie pojedynku z Hektorem, królewiczem trojańskim);
- **pojedynek Achillesa z Hektorem** - Achilles chce pomścić śmierć swojego przyjaciela;
- **śmierć Hektora** - ginie przebity przez Achillesa włócznią;
- **przybycie do obozu Greków króla Priama**, który błaga Achillesa o wydanie zwłok zmarłego Hektora;
- **pogrzeb Hektora** - jego opis kończy epos

Uwaga!

W *Iliadzie* nie pojawia się opis samego upadku Troi

PROBLEMATYKA

- **HEROIZACJA POSTACI** - Homer kreuje w swoim eposie postaci dzielnych herosów, podkreśla ich bohaterstwo; jego bohaterowie chcą zdobyć sławę, zapisać się w pamięci potomnych, nawet jeśli konsekwencją będzie utrata życia (Achilles nie chce zrezygnować z udziału w wojnie, mimo że wie od matki, że zginie na polu walki);
- **UPADEK PAŃSTWA** - władca, który jest pyszny i stawia swoje dobro ponad dobrem państwa i jego obywateli zawsze doprowadzi kraj do upadku (Parys);
- **ZALEŻNOŚĆ CZŁOWIEKA OD LOSU, WOLI BOGÓW** - Parys porywa Helenę, którą dostaje w darze od Afrodyty, o przegranej Trojan decydują ostatecznie bogowie - człowiek ma niewielki wpływ na swoje życie, podlega siłom, których w żaden sposób nie może kontrolować

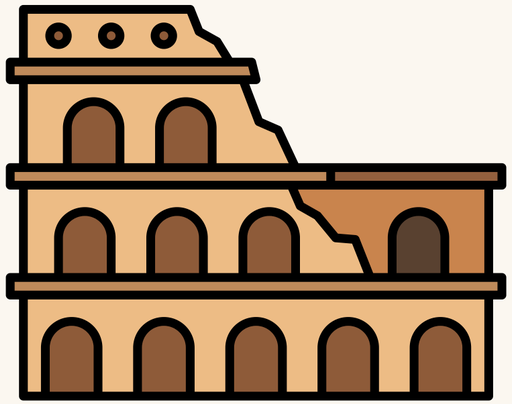

TRAGEDIA ANTYCZNA

CECHY TRAGEDII

- **zasada trzech jedności:** miejsca (akcja rozgrywa się w jednym miejscu), czasu (jeden dzień), akcji (jeden wątek);
- **obecność chóru** (wprowadza w problematykę, komentuje wydarzenia);
- **zasada decorum** - odpowiedniość stylu do gatunku

TRAGIZM

- każde działanie bohatera tragedii prowadzi go do nieuchronnej klęski;
- **FATUM** - los, przeznaczenie;
- **KONFLIKT TRAGICZNY** - konieczność wyboru pomiędzy dwiema równorzędnymi racjami;
- **IRONIA TRAGICZNA** - im bardziej bohater chce uciec przed losem, tym szybciej ten się wypełnia

WAŻNE POJĘCIE

KATHARSIS - OCZYSZCZENIE

rozładowanie napięcia dzięki przeżyciom emocjonalnym, których widz doświadczył w czasie oglądania tragedii; losy bohaterów miały wzbudzać w widowni litość i trwogę, doprowadzając w efekcie do oczyszczenia

ANTYGONA SOFOKLESA

SOFOKLES

- dramaturg;
- autor ponad 120 sztuk (do dzisiejszych czasów zachowało się 7 utworów)

GENEZA ANTYGONY

- utwór stanowił głos w toczącej się w Atenach dyskusji na temat tego, na ile władza może ingerować w decyzje jednostki oraz czy religia może ograniczać kompetencje władcy

MIT O RODZIE LABDAKIDÓW - ŹRÓDŁO ANTYGONY

- król Lajos - władca Teb oraz jego żona Jokasta dowiadują się z przepowiedni, że **ich syn zabije swojego ojca i ożeni się z własną matką;** rodzice decydują się porzucić nowonarodzone dziecko w górach, licząc, że spotka je tam śmierć;
- chłopiec zostaje odnaleziony przez pasterzy i oddany na wychowanie parze królewskiej w Koryncie - **dziecko otrzymuje imię Edyp** (,,człowiek o spuchniętych stopach”);
- Edyp poznaje przepowiednię - **chcąc ochronić swoich rodziców, bohater opuszcza Korynt** (nie wie, że został adoptowany);
- Edyp zabija w czasie bójki nieznajomego człowieka - **był to Lajos, prawdziwy ojciec Edypa**;
- Edyp rozwiązuje zagadkę Sfinksa, **bierze ślub z matką** (z tego związku pochodzi czworo dzieci: Antygona, Ismena, Polinejkes, Eteokles);
- **Edyp poznaje prawdę - udaje się na wygnanie;**
- **walka braci Antygony o władzę w Tebach** - Polinejkes ginie jak zdrajca, Eteokles jako bohater;
- **przejęcie władzy w Tebach przez Kreona**, który zabrania pochować zdrajcę Polinejkesa

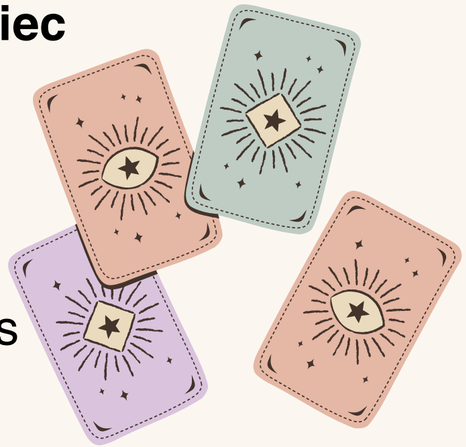

WYBRANI BOHATEROWIE

- **ANTYGONA** - córka Edypa, narzeczona Hajmona, chce pochować brata uznanego za zdrajcę;
- **ISMENA** - siostra Antygony; chce odwieść Antygonę od jej zamiaru;
- **ETEOKLES** - zmarły brat Antygony, uznany za bohatera;
- **POLINEJKES** - zmarły brat Antygony, uznany za zdrajcę;
- **KREON** - wuj Antygony, przejął władzę w Tebach po odejściu Edypa na wygnanie;
- **HAJMON** - syn Kreona, narzeczony Antygony;
- **EURYDYKA** - żona Kreona, matka Hajmona

KONFLIKT RACJI

RACJE ANTYGONY

- **reprezentuje prawo boskie (sacrum)**;
- uważa, że należy pochować Polinejkesa, aby nie obrazić bogów i nie narazić się na ich gniew;
- **kieruje się miłością, litością**;
- twierdzi, że zadaniem bogów jest dokonanie oceny postępowania człowieka

RACJE KREONA

- **reprezentuje prawo ludzkie (profanum)**;
- nie chce pochować zdrajcy, aby nie okazać swojej słabości;
- uważa, że zdrajcy nie zasługują na pochówek;
- woli skazać na śmieć narzeczoną syna, niż odstąpić od respektowania prawa

PROBLEMATYKA

- **KONFLIKT JEDNOSTKA - PAŃSTWO** - pytanie o to, na ile państwo może ingerować w życie oraz decyzje obywateli oraz czy jednostka powinna podporządkować się prawom państwowym, nawet jeśli są one niezgodne z jej przekonaniami;
- **KONFLIKT TRAGICZNY** - każda decyzja Antygony oraz Kreona będzie miała katastrofalne skutki - ostatecznie Antygona skazana na śmierć popełnia samobójstwo, zabijają się także Hajmon - narzeczony Antygony oraz jego matka, Eurydyka;
- **FATUM, KLĄTWA** - ciąży nad rodem Labdakidów jako konsekwencja dawnych grzechów króla Lajosa (ojca Edypa);
- **WŁADZA** - Kreon chce być dobrym i sprawiedliwym władcą, ale władza go zaślepia, bohater odznacza się pychą (*hybris*)

BIBLIA

KONTEKSTY

CHRZEŚCIJAŃSTWO

ZBIÓR ZASAD I ROZWAŻAŃ O CHARAKTERZE MORALNYM

WIELE GATUNKÓW LITERACKICH

ŹRÓDŁO INSPIRACJI, MOTYWÓW, WZORCÓW

PODSTAWA PORZĄDKU ETYCZNEGO

JEDEN Z FILARÓW EUROPEJSKIEJ CYWILIZACJI

PODZIAŁ BIBLII

STARY TESTAMENT

- **46 ksiąg;**
- języki: hebrajski, aramejski, grecki,
- m. in. Księga Rodzaju, Księga Hioba, Księga Koheleta, Pieśń nad Pieśniami

NOWY TESTAMENT

- **27 ksiąg**;
- języki: głównie grecki,
- m. in. Ewangelie, Apokalipsa św. Jana

KSIĘGA RODZAJU

- **opis stworzenia świata oraz człowieka** (sześć dni pracy, siódmy dzień odpoczynku);
- wygnanie z raju pierwszych ludzi, Adama i Ewy (grzech pierworodny);
- zbrodnia Kaina, który zabił Abla (kainowe znamię);
- potop i arka Noego;
- wieża Babel;
- życie oraz czyny Abrahama (ofiarowanie syna Izaaka)

PROBLEMATYKA: określa miejsce człowieka w świecie oraz mówi o relacjach ludzi z Bogiem

KSIĘGA HIOBA

- **Hiob był człowiekiem bogobojnym i prawym**, żył zgodnie z boskimi przykazaniami i dbał o to, aby jego dzieci także żyły w taki sposób;
- Hiob był człowiekiem majętnym (posiadał liczne potomstwo - 7 synów oraz 7 córek, stada bydła);
- Bóg szczycił się pobożnością Hioba, jednak namówiony przez Szatana zgodził się na to, aby wiara bohatera została poddana wyjątkowo trudnej próbie;
- Hiob stracił swoje potomstwo, stada i zapadł na trąd (choroba ta w czasach biblijnych wykluczała człowieka ze społeczności);
- Hiob, mimo że okrutnie cierpiał i błagał Boga o śmierć - nigdy nie wyrzekł się swojej wiary, nigdy nie złorzeczył Stwórcy;
- Bóg przywrócił Hiobowi wszystko, co ten wcześniej posiadał - dzieci, stada oraz zdrowie;
- **HIOB NIGDY JEDNAK NIE POZNAŁ POWODÓW SWOJEGO CIERPIENIA**

PROBLEMATYKA

- **KSIĘGA MĄDROŚCIOWA (DYDAKTYCZNA)**;
- dyskusja z klasycznym sposobem postrzegania cierpienia jako kary za grzechy - Hiob był człowiekiem uczciwym i pobożnym, a doświadczył straszliwego cierpienia;
- **cierpienie jest wpisane w życie człowieka, który nie zawsze może poznać jego powody oraz sens**;
- życiem człowieka rządzą siły, na które on sam nie ma żadnego wpływu;
- **HIOB - FILOZOF NIEZAWINIONEGO CIERPIENIA**

KSIĘGA KOHELETA (EKLEZJASTY)

- **Kohelet (Eklezjasta)** - mówca, mędrzec, który naucza;
- Kohelet podejmuje temat sensu ludzkiego życia, próbuje wskazać drogę do osiągnięcia szczęścia - okazuje się, że nic z tego, o co stara się człowiek (bogactwo, sława, władza) nie posiada wartości;
- **WSZYSTKO PRZEMIJA** (łac. *vanitas vanitatum et omnia vanitas* - marność nad marnościami i wszystko marność);
- Kohelet twierdzi, że należy żyć zgodnie z boskimi przykazaniami oraz korzystać z radości życia, ponieważ wszystko przemija;
- mędrzec stwierdza także, że mądrość nie chroni człowieka przed cierpieniem

VANITAS - marność (przemijalność ludzkiego życia oraz wszystkiego, co doczesne)

APOKALIPSA ŚW. JANA

APOKALIPSA - OBJAWIENIE, WIDZENIE

- autorem Apokalipsy jest św. Jan, który miał doznać objawienia, przebywając na zesłaniu, na wyspie Patmos;
- Apokalipsa miała przynieść pocieszenie chrześcijanom prześladowanym przez Rzymian;
- w Apokalipsie św. Jana znajduje się zapowiedź końca świata oraz wizja Nowego Jeruzalem, które zamieszkiwać będą ludzie zbawieni w czasie Sądu Ostatecznego;
- **Apokalipsa, mimo że pojawia się w niej wizja końca świata ma pokrzepiającą wymowę - w nowym lepszym świecie będą szczęśliwie żyć ludzie wierni Bogu**

WIZJA KOŃCA ŚWIATA

- 4 jeźdźcy Apokalipsy (przynoszą wojnę, głód, plagi oraz śmierć);
- zmarli powstają z grobów;
- anioły oddzielają wiernych, którzy mają zostać ocaleni od grzeszników;
- na zgliszczach starego, grzesznego świata powstanie Nowe Jeruzalem, gdzie bedą szczęśliwie żyć ludzie wierni Bogu

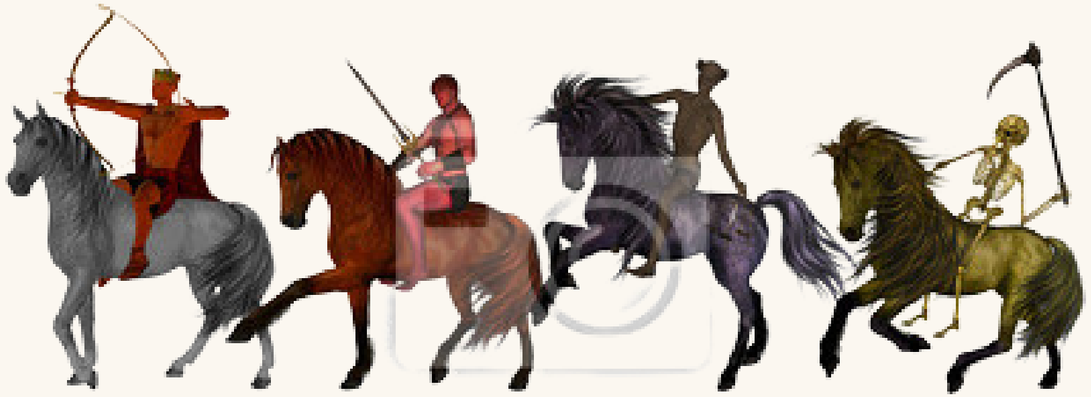

WAŻNE SYMBOLE:

- **Baranek** - Jezus Chrystus,
- **Smok** - szatan,
- **Babilon** - miejsce grzechu,
- **Niewiasta** - Matka Boska, Boży Lud (Kościół)

CECHY STYLU BIBLIJNEGO

PODNIOSŁY, UROCZYSTY

INWERSJE
(szyk przestawny):
domu mojego, *syna swego*

WYLICZENIA:
wszelkie zło, wszelki podstęp i udawanie, zazdrość i jakiekolwiek złe mowy

POWTÓRZENIA:
zaprawdę,
zaprawdę powiadam wam

METAFORY I PORÓWNANIA

ALEGORYCZNOŚĆ:
ojciec - Bóg, Baranek - Jezus Chrystus

DZIĘKUJĘ ZA UWAGĘ